

Austriacisme i clandestinitat a la Barcelona ocupada el 1714: noves aportacions sobre la gènesi del pamflet *Lealtad Cathalana*

XEVI CAMPRUBÍ

Resum

A pesar de l'ocupació militar, els austriacistes que van romandre a Barcelona després de la fi de la Guerra de Successió van desplegar una intensa activitat subversiva en contra del règim borbònic, entre la qual destaca la difusió clandestina del pamflet titulat *Lealtad Cathalana*. Aquest article planteja la tesi que aquell escrit propagandístic va ser publicat per l'impressor Rafael Figueró amb posterioritat a l'11 de setembre de 1714 i que el seu autor fou un frare caputxí que s'havia refugiat a Cardona en els darrers moments del setge de Barcelona.

Paraules clau: Guerra de Successió, austriacisme, impremta, premsa, Rafael Figueró.

Resumen

A pesar de la ocupación militar, los austracistas que se mantuvieron en Barcelona una vez finalizada la guerra de Sucesión desplegaron una intensa actividad subversiva en contra del régimen borbónico, entre la que destaca la difusión clandestina del panfleto titulado *Lealtad Cathalana*. Este artículo plantea la tesis de que aquel texto propagandístico fue publicado por el impresor Rafael Figueró con posterioridad al 11 de septiembre de 1714 y que su autor fue un fraile capuchino que se refugió en Cardona en los últimos días del sitio de Barcelona.

Palabras clave: guerra de Sucesión, austracismo, imprenta, prensa, Rafael Figueró.

Abstract

Despite military occupation, the Austriacists that remained in Barcelona in the aftermath of the Spanish War of Succession deployed intense subversive activity against the Bourbon regime, among which the clandestine circulation of the pamphlet entitled *Lealtad Cathalana* stands out. This work posits the thesis that this propagandistic paper was published by the printer Rafael Figueró after the 11 September 1714, and that its author was a Capuchin friar who took refuge in Cardona in the last days of the siege of Barcelona.

Keywords: Spanish War of Succession, Austriacism, printing, press, Rafael Figueró.

La identificació dels autors del pamflets propagandístics que van circular durant la Guerra de Successió no és una tasca fàcil, ja que acostumen a ser anònims i rarament es troba informació relacionada en la documentació d'arxiu. De vegades, fins i tot, hi ha hagut divergències entre les fonts originals i l'opinió dels historiadors, com succeeix, per exemple, en el cas del *Despertador de Catalunya*, un text publicat el 1713, durant el setge de Barcelona. Tot i conèixer l'existència d'un informe del règim borbònic que atribuïa la redacció del text al frare valencià Josep Alcantarilla, l'historiador Salvador Sanpere i Miquel va defensar que l'autor fou Manuel Ferrer i Sitges, basant-se en les coincidències amb el discurs pronunciat per Ferrer davant la Junta General de Braços el juliol d'aquell any.¹

1. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación catalana*, Tipografia L'Avenç, Barcelona, 1905, p. 277. La menció a Alcantarilla com a autor del *Despertador de Catalunya* es troba en un informe de la Reial Junta de Govern de Catalunya, instaurada després de l'ocupació de Barcelona el 1714. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Reial Audiència, Libro 2º de consultas de la Real Junta, 1715, 6A-II-2, s.f., 6 de setembre de 1715.

Una cosa semblant succeeix amb el pamflet *Lealtad Cathalana*, que, segons alguns historiadors, hauria estat imprès a Vilafranca del Penedès. Aquesta confusió té l'origen en el peu d'impremta, on figura la inscripció «Impressa en Villafranca», sense que això tingui res a veure amb la capital de l'Alt Penedès. La utilització d'aquest nom com a lloc imaginari fou un recurs emprat a bastament a l'època a l'hora de fer circular papers clandestins, ja fos, per exemple, amb les variants de Villefranche, Freetown, o bé Friburg. Es tractava, senzillament, d'un recurs que, de forma allegòrica, remetia a la llibertat; en aquest cas, a la llibertat d'impremta.²

En qualsevol cas, a pesar de la puntualització que va fer Sanpere i Miquel, molt sovint es continua afirmant que *Lealtad Cathalana* fou publicat a Vilafranca del Penedès. Entre les excepcions, destaca l'opinió expressada per Joaquim Albareda en la introducció de l'edició publicada el 2011, en la qual aquest historiador defensa que va ser imprès a Barcelona. Pel que fa a la data, fins ara hom ha donat per fet que el pamflet va aparèixer l'any 1714 —com figura en el peu d'impremta—, pressuposant que fou abans de la fi del setge que l'exèrcit de les Dues Corones va posar sobre la capital catalana.³

2. Sobre la utilització de «Vilafranca» com a nom de lloc imaginari, vegeu: ASA BRIGGS i Peter BURKE, *De Gutenberg a Internet. Una historia social de los medios de comunicaci3n*, Taurus, Madrid, 2002, p. 67.

3. JOAQUIM ALBAREDA, *Escrits polítics del segle XVIII*, tom v, *Escrits del moment republicà de 1713-1714*, Eumo, Vic, 2011, p. 21-22. En aquest sentit, vegeu també: JOAQUIM ALBAREDA, *El «cas dels catalans». La conducta dels aliats arran de la Guerra de Successió (1705-1742)*, Fundaci3n Noguera, Barcelona, 2005, pp. 66-71. Segons Sanpere i Miquel, *Lealtad Cathalana* no podia haver estat publicat a Vilafranca del Penedès, perquè aquesta vila estava ocupada pels borbònics el 1714; SANPERE, *Fin de la naci3n*, p. 433. Al seu torn, Rosa Alabrús ha afirmat que el pamflet *Lealtad Cathalana* fou publicat a Vilafranca el mes d'agost de 1714; ROSA MARIA ALABRÚS, *Felip V i l'opini3n dels catalans*, Pagès, Lleida, 2011, p. 307. El lloc de publicaci3n de *Lealtad Cathalana* fou, de fet, motiu de debat en el transcurs del Congrés Internacional «Els Tractats d'Utrecht: Clarors i Foscors de la Pau, la Resistència dels Catalans», celebrat al Museu d'Hist3ria de Catalunya l'abril de 2014. En la ponència titulada «Opini3n i

L'objectiu d'aquest article és, per tant, mostrar amb arguments sòlids que *Lealtad Cathalana* fou publicat clandestinament després de l'11 de setembre de 1714, quan Barcelona ja era ocupada per les tropes borbòniques. Això, a la vegada, serveix per a constatar, un cop més, que la derrota no va aconseguir acabar amb la fe dels defensors, ans al contrari, al llarg dels mesos següents a la caiguda de Barcelona els austriacistes que van romandre a la ciutat van desplegar una activitat subversiva molt més organitzada del que fins ara es pensava.⁴

informació entre 1713 i 1714», Alabrús va apuntar de nou que el pamflet fou imprès l'agost de 1714 a Vilafranca del Penedès; una afirmació que fou posteriorment corregida en les actes del congrés; Rosa Maria ALABRÚS, «Les relacions informatives i l'opinió política a la Guerra de Successió», a J. Albareda i A. Alcoberro, dirs.; C. Monfúllada i N. Sallés, eds., *Els Tractats d'Utrecht: clarors i foscors de la pau, la resistència dels catalans*, Museu d'Història de Catalunya; Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, Barcelona, 2015, p. 313. Sobre la premsa publicada durant la Guerra de Successió, vegeu: Xevi CAMPRUBÍ, «L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps», tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2014; Xevi CAMPRUBÍ, «Les gasetes de Rafael Figueró: una eina al servei de la informació i la resistència durant la Guerra de Successió», a ALBAREDA i ALCOBERRO, *Els Tractats d'Utrecht*, pp. 427-435; Xevi CAMPRUBÍ, *La premsa a Catalunya durant la Guerra de Successió*, Publicacions de la Universitat de València, 2016; Agustí ALCOBERRO, Mireia CAMPABADAL i Xevi CAMPRUBÍ, *El setge de Barcelona, 1713-1714. Diario del sitio y defensa de Barcelona*, Tres i Quatre, València, 2008.

4. Vull agrair, en primer lloc, al professor Agustí Alcoberro la lectura del manuscrit d'aquest article i els comentaris en aquest respecte. Molt important també ha estat la contribució de fra Valentí Serra, responsable de l'Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya, sense l'ajut del qual l'aproximació a l'autoria del pamflet *Lealtad Cathalana* hauria estat impossible. Així mateix, tot i que la recerca en els seus respectius arxius ha estat malauradament infructuosa, voldria agrair la col·laboració d'Andreu Galera, responsable de l'Arxiu Històric Municipal de Cardona; així com de mossèn Enric Bartrina i Josep Porredón, de l'Arxiu Diocesà de Solsona. Un agraïment especial el mereix l'amiga Rosa Nacente, rastrejadora incansable del fons de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB) i exemple d'una generositat poc habitual en el món dels historiadors. Finalment, haig d'agrair també les aportacions fetes pels historiadors Albert Corbeto, Pere Gifre, Rafel Ginebra, Francesc Riart, Eva Serra i Francesc Serra.

La darrera carta de Desvalls

El 8 de setembre de 1714, pocs dies abans de la fi del setge de Barcelona, Antoni Desvalls, marquès del Poal, es trobava a Sùria, on havia anat a raure amb les seves tropes després d'un intent fracassat d'acudir a la defensa de la capital. Des d'allà, sota la pressió causada pel fet de veure's perseguit constantment per Feliciano de Bracamonte i altres generals de l'exèrcit borbònic, va escriure, com feia habitualment, als consellers de Barcelona. En la seva carta, redactada, en gran part, utilitzant una clau xifrada, el marquès justificava llargament la dificultat que tenia per respondre a les repetides crides de socors que li feien els consellers. Al final, just abans d'acomiar-se, els comunicava el següent:

No escuso posar en noticia de V.E. com un 35.12.29.16.14.15.26.50. [religiós] = 7.5.27.38.37.60.15.41.26. [caputxino] de coneguda 38.15.34.37.38.51. [virtut] ha escrit en 68. [Cardona] una exposició de molts textos de la Sagrada Escritura sobre lo 29.21. [lo] = 27.35.12.50.19.32.51. [present] = 6.15.50.37.19.33.5. [cistema], de gran útil y 7.21.32.38.12.45.16.19.32.7.15.11. [conveniència] = 32.26.50.37.35.90. [nostra], y la he de remètrer a V.E. perquè la fassa estampar.⁵

Tot i que aquella no fou, molt probablement, l'última carta que el marquès del Poal va enviar a Barcelona abans de la capitulació de Cardona, el 18 de setembre de 1714, sí que és la darrera que va quedar arxivada entre la correspondència rebuda pel Consell de Cent. Fins i tot, com va remarcar Mateu Bruguera, es tracta de l'única carta que no va ser desxifrada en el seu moment, ja que, segons aquest historiador,

5. AHCB, Consell de Cent, Lletres Comunes Originals, 1714, 1B-X-127, n. 356, 8 de setembre de 1714. A més del marquès del Poal, signava també la carta el coronel Ermengol Amill. La clau xifrada a través de la qual els consellers de Barcelona es comunicaven amb el marquès del Poal es troba recollida en aquest mateix lligall de correspondència. També es pot trobar a Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de setembre*, Albertí, Barcelona, 1977, p. 212.

va arribar a mans del govern de la ciutat la nit del 10 de setembre, sense que hi hagués temps material per a esbrinar-ne el contingut.⁶

No es tractava tampoc de la primera vegada que Desvalls feia arribar un text als consellers per tal que el fessin imprimir. Un mes abans els havia enviat una carta que ell, personalment, adreçava a les confraries de Barcelona per justificar les dificultats que tenia per anar a socórrer la ciutat. «Per a què eixos naturals viscan certs a mon desitg y sens resel de mon obrar, com del de V.E., me ha apregut escriurer-en unas [paraules] a todas las confrarias», escrivia el marquès als consellers.⁷

El marquès del Poal, de fet, tenia molt clar el paper que havia de jugar la propaganda política en la guerra, sobretot per tal de contribuir a aixecar l'ànim al país. Abans, fins i tot, de l'arribada, el 23 d'abril de 1714, de la carta en què l'emperador anunciava l'enviament d'ajut militar —de la qual s'escamparen un miler de còpies impreses per tot Catalunya—, Desvalls ja havia insinuat als consellers de Barcelona la conveniència de publicar-ne alguna de les que havien vingut de Viena amb anterioritat. Segons explicava als consellers en una carta enviada des de Sant Llorenç Savall el 14 d'abril, ho havia recomanat també als diputats del General:

6. «En esta misma noche [del 10 de setembre de 1714] recibió el consistorio de los concelleres la comunicación que el sr. marquès del Poal y coronel Armengol le remitían desde Suria, dando parte de sus operaciones, y del malogro del socorro que se había preparado para introducir a Barcelona. Dicha comunicación esta aún sin descifrar, como puede verse en el archivo de la casa de la Ciudad. Esto indica suficientemente que se recibió en los momentos mas críticos y no dio lugar siquiera a enterarse de ella, o ya tal vez no se confiaba con las fuerzas que operaban bajo las ordenes de aquellos jefes»: Mateu BRUGUERA, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*, Luis Fiol y Gros, Barcelona, 1872, p. 235.

7. AHCB, Consell de Cent, Lletres Comunes Originals, 1714, 1B-X-127, n. 306, 3 d'agost de 1714. En aquest document figura el manuscrit original de la carta enviada pel marquès a les confraries de Barcelona. La carta fou, efectivament, impresa per ordre del Consell de Cent, amb el títol *Còpia de una carta escrita per lo Illustre Marquès del Poal, als Magnífichs Senyors Priors, Cònsols y Proms dels collegis i confrarias de la Excelentíssima ciutat de Barcelona*; Biblioteca de Catalunya (BC), F. Bon. 12212.

A la Deputació escrivia en la primera que seria de gran conveniència per alentar lo país que se estampàs alguna de las cartas que lo Emperador se ha dignat escriurer a V.R. oferint sos socorros, o si asò no fos dable, que se imprimís algun paper sobre est particular que desenganie los paysans, puix viuen desalentats per les veus que lo enemic te esparcidas tan maliciosament. Y estimaré que se fassa ab la mayor brevedat.⁸

Com es comprova en la carta signada a Sùria el 8 de setembre, el marquès del Poal va comunicar al Consell de Cent que un frare caputxí que es trobava a Cardona havia escrit un text molt favorable per als catalans i que convenia fer-lo imprimir. A més, aconsellava que, un cop imprès, el fessin arribar —esmentant-los per aquest ordre— al rei de Portugal, a l'emperador i al duc de Berwick, per bé que aquest darrer era el que havia de tenir la màxima prioritat:

La he de remètrer a V.E. perquè la fassa estampar, una per a 96. [el rei de Portugal], altra pera ✎ [l'Emperador], altra per a 10.12.35.4.15.6. [Berbic] y altra pera V.E., prevenint que no 38.26.17. [vol] = 3.19.38. [Déu] que se 27.38.10.29.15.28.38.19. [publique] fins tenir-la 4.12.35.1.16.6. [Berbic].⁹

Ni Bruguera, ni posteriorment Sanpere i Miquel, així com tampoc els historiadors que al llarg dels anys següents han estudiat el setge de Barcelona de 1713-1714, van de donar importància a la menció que Poal va fer del frare caputxí de Cardona. Una explicació plausible és que el marquès, sabedor del risc que la seva correspondència caigués en mans enemigues, va escriure, sense codificar, que enviaria als consellers una «exposició de molts textos de la Sagrada Escritura», segurament amb l'objectiu de fer creure a qualsevol lector intrús que es referia a una obra de temàtica religiosa. Aquest és, al meu parer, el motiu pel qual ningú havia sospitat fins ara que dins l'última carta del marquès del Poal re-

8. AHCB, Consell de Cent, Lletres Comunes Originals, 1714, 1B-X-127, n. 132, 14 d'abril de 1714.

9. AHCB, Consell de Cent, Lletres Comunes Originals, 1714, 1B-X-127, n. 356, 8 de setembre de 1714.

buda pel govern de Barcelona s'hi amagava l'avís que els faria arribar el manuscrit original de *Lealtad Cathalana*.¹⁰

Convèncer el duc de Berwick

Aquest article no té per objectiu analitzar el contingut i les idees que es formulen a *Lealtad Cathalana*, ja que això fou degudament dut a terme per Joaquim Albareda en l'esmentada edició. Hi ha, però, alguns aspectes que cal tenir en compte per intentar identificar-ne l'autor. En primer lloc, sembla que *Lealtad Cathalana* fou escrit mentre tenia lloc el setge de Barcelona, car sovint el redactor s'hi refereix en temps present. Una lectura atenta permet deduir que, com a molt tard, el pamflet estava enllestit a mitjan abril de 1714, ja que no parla de les cartes imperials —fonamentals en el desenvolupament del setge— que van arribar

10. L'ús d'expressions més pròpies de la religió per ocultar missatges de contingut polític i militar fou un recurs molt utilitzat pel marquès del Poal. Així, per exemple, algunes de les cartes que reberen els consellers de Barcelona estaven adreçades al «Rm. Pe.», és a dir, a un suposat «Reverendíssim Pare». De la mateixa manera, el marquès sovint es referia al seu germà, Manuel Desvalls, governador de Cardona, com «el Pe. Manuel de Cardona». Fins i tot un dels espies i col·laboradors més habituals del marquès era un tal «pare Leopoldo». Amb tot, en la carta enviada a Barcelona el 8 de setembre de 1714 advertia, de forma xifrada, que el text tractava sobre el «present sistema», cosa que indicava que el contingut era polític. Aquesta expressió, que apareix a *Lealtad Cathalana* (pàgina 26), era una fórmula utilitzada habitualment en el context de l'època per referir-se a la situació política i militar que es vivia a Barcelona i, per extensió, a Catalunya. Mateu Bruguera va reproduir íntegrament i desxifrada la carta enviada pel marquès del Poal sense fer cap comentari en relació amb el frare caputxí i amb el text basat en la «Sagrada Escritura». BRUGUERA, *Historia del memorable sitio*, p. 235. Al seu torn, Sanpere i Miquel també va utilitzar aquesta carta per a explicar les dificultats que tenia el marquès del Poal per acudir a la defensa de Barcelona, sense referir-se tampoc al frare; SANPERE, *Fin de la nación*, pp. 477-478. Igualment, Lluís Pujal i Carrera va transcriure el fragment de la carta en què Desvalls parlava del caputxí, però sense desxifrar-la ni fer cap comentari en aquest respecte. LLUÍS PUJAL, *Antoni Desvalls i de Vergós, marquès del Poal*, El Llamp, Barcelona, 1988, p. 197.

a Barcelona el dia 23 d'aquell mes. A la vegada, tot i ser molt crític amb el duc de Pòpuli, l'autor no denuncia els terribles bombardeigs que el militar napolità va ordenar a partir del mes de maig. A més, en el pamflet no s'esmenta el duc de Berwick, que es va fer càrrec de les operacions militars del setge a partir de juliol de 1714. És molt possible, d'altra banda, que l'autor residís a Barcelona mentre redactava el text, ja que s'hi pot llegir que el príncep Jordi de Darmstadt «vino» —i no pas «fue»— a Barcelona el 1704; que el rei Carles III va deixar «aquí» la reina el 1711, o bé que el duc de Pòpuli «viene» a Barcelona per venjar-se.¹¹

Quin és, però, el motiu que em fa pensar que *Lealtad Cathalana* sigui el text que el marquès del Poal volia enviar a Barcelona? La resposta cal buscar-la en el principal objectiu del pamflet, que no era altre que el de mostrar que els catalans no eren uns rebels, sinó que el 1705, legítimament, havien canviat de sobirà, en resposta als incompliments per part de Felip V i, en el seu nom, pel virrei Francisco Fernández de Velasco del pacte constitucional segellat en les Corts de 1701-1702. És per això que Desvalls va considerar prioritari que els consellers fessin arribar l'impres al duc de Berwick abans que a ningú altre. El marquès del Poal, amb una gran dosi d'ingenuïtat, jugava la carta, segons el meu punt de vista, d'intentar convèncer Berwick que els catalans eren súbdits legítims de l'emperador, de manera que, en virtut de la pau signada entre Àustria i França a Rastatt el març de 1714, havien deixat de ser enemics dels francesos. Seguint aquesta lògica, el següent pas —del tot impensable, val a dir, sense una ordre expressa de París— hauria estat la retirada de les tropes comandades per Berwick del setge de Barcelona.¹²

11. *Lealtad Cathalana purificada de invidiosas calumnias entre llamas de sufrimientos, en el crisol de la constancia, esmaltada con lo heroyco de la resolución de defenderse Cathaluña por el Rey y por la Patria*; BC, F. Bon. 703, pp. 7-8, 18 i 28.

12. La intenció del marquès del Poal és del tot versemblant, tenint en compte que una acció idèntica —i no menys ingènua— fou portada a terme pels defensors de Barcelona el 24 d'abril de 1714, l'endemà de l'arribada de les cartes en què l'emperador els anunciava que havia signat la pau amb França. Per ordre del general Villarreal i amb el vistiplau dels consellers de la ciutat, el coronel Sebastià Dalmau va apropar-se

A pesar de trobar-se fora de la capital, el marquès del Poal estava perfectament informat del que es coïa al seu interior, fruit de la comunicació que hi havia entre ell i els consellers. Les esmentades cartes imperials, en les quals s'anunciava la pau amb França, van arribar a mans de Desvalls el primer de maig de 1714, una setmana després que li fossin remeses:

Troband-me en Castelltersol vaig rèbrer una de V.R., sa data a 24 del corrent [abril de 1714], ab la felís quant desitjada noticia de las cartas del Emperador y Reyna nostra Senyora, que serviran crech de no poc consuelo al pays, que certament se topa molt desalentat a vista dels estragos dels enemics.¹³

Coneixedor de la signatura del Tractat de Rastatt, el marquès no s'estava, dos dies després, de demanar als consellers si havia de seguir considerant enemics els francesos: «Si dech tractar igualment francesos y castellans, o si dech deixar aquells, en virtud del ajust de pau y altres circumstàncies».¹⁴

Una coincidència no menys important entre *Lealtad Cathalana* i la carta escrita per Desvalls a Sùria es troba en la recomanació que va fer als consellers d'enviar l'escrit del frare caputxí al rei de Portugal. Si bé, d'entrada, aquesta petició pot resultar sorprenent, l'explicació es troba cap al final del pamflet, quan l'autor llança un advertiment als portu-

a les línies dels francesos per tal de lliurar-los uns quants exemplars impresos de les cartes i aconseguir la fi de les hostilitats. Una narració de la sortida de Dalmau es troba al *Diario del sitio y defensa de Barcelona* publicat el 9 de maig de 1714; ALCOBERRO, CAMPABADAL i CAMPRUBÍ, *El setge de Barcelona*, p. 237. Per a una interpretació de la reacció dels barcelonins davant l'arribada de les cartes imperials, vegeu: *Ibidem*, pp. 23 i 60. Sobre les pretensions dels catalans de fer la pau amb França després de la signatura del Tractat de Rastatt, vegeu també: Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Rafael Dalmau, Barcelona, 2007, pp. 362-365.

13. AHCB, Consell de Cent, Lletres Comunes Originals, 1714, 1B-X-127, n. 158, 1 de maig de 1714.

14. *Ibidem*, n. 171, 3 de maig de 1714.

guesos, prevenint-los que, després de conquerir Espanya, tot posant el seu nét al tron, el següent objectiu del rei Lluís XIV seria Portugal. Cal tenir en compte, en aquest sentit, que la pau entre espanyols i portuguesos no fou signada pels reis Felip V i Joan V fins al 1715. De ben segur, el marquès del Poal era molt conscient de la importància de tenir el rei de Portugal, un aliat d'Anglaterra, com a defensor de la causa catalana.¹⁵

Un frare caputxí a Cardona

A hores d'ara ningú no dubta de l'important paper que el clergat va tenir durant la Guerra de Successió en la propagació de les idees, tant del bàndol austriacista com del borbònic, no només amb la paraula—fins i tot des dels pulpits—, sinó també amb la ploma. El règim borbònic fou molt rigorós a l'hora de castigar els religiosos que s'havien

15. «Pero aún toda España, quando sujeta Cathaluña al Señor Duque de Anjou, seria imposible, porque hecha dueña la Francia de todo este continente, quien podría restaurarle? Que podría hazer Portugal para resistirle? Quando en su intrusión a España, declaró ya el animo de sus pretensiones y derechos a aquella Corona» (*Lealtad Cathalana*, p. 49). L'esperança que Portugal intercedís en favor de Catalunya no era nova. Vegeu, si més no, un fragment —en la traducció al castellà que en va fer Francesc de Castellví— del discurs de Manuel Ferrer i Sitges davant la Junta de Braços el 6 de juliol de 1713, en què recordava, com un dels arguments de pes per apostar per la resistència, antigues aliances amb els portuguesos: «El rey de Portugal, con razón malcontento del abandono de los aliados y no muy lejos de sucumbir al mismo infortunio que nos amenaza, no dejará de interesarse también en nuestra causa, acordándose con sus leales y valerosos vasallos de su amistad y antigua concordia establecidas con nuestros mayores, como también de cuánto contribuyó Cataluña para repeler el duro dominio que oprimía aquel reino y hacer revivir su gloria y sus leyes, uniéndose estrechamente con aquel reino en el año de 1641»; Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo de Pércopo, Madrid, 1999-2002, vol. 3, pp. 797-798. Sobre com el rei de Portugal va jugar amb la possibilitat de facilitar ajut als catalans com a moneda de canvi per fer la pau amb Felip V, vegeu: SANPERE, *Fin de la nación*, pp. 268-269.

implicat a fer propaganda en favor de l'arxiduc Carles d'Àustria. El 2 d'octubre de 1714, poc després d'ocupar Barcelona, el duc de Berwick va expulsar dels dominis hispànics fins a 54 frares, entre els quals es trobava algun redactor de pamflets i gasetes, com, per exemple, fra José de la Madre de Dios, trinitari descalç, «autor de un papel impreso sedicioso contra los justos y legítimos derechos de su Magestad [Felip V] a la corona, gazetista y publicador de falsas profecías».¹⁶

Un altre cas relacionat amb aquesta investigació fou el que va protagonitzar el sacerdot Armenter Clusa, que, juntament amb un estudiant, fou empresonat el 1715 per un delictes de lesa majestat. En concret, se l'acusava de ser «el principal author que leyó y publicó en Cardona el papel de los supuestos y fingidos capítulos de pazes y evacuación». Tot i que aquells fets van tenir lloc a Cardona, no sembla, però, que aquest sacerdot tingués res a veure amb el frare caputxí esmentat pel marquès del Poal.¹⁷

16. «Lista de los sujetos a quienes fue intimado el decreto del señor duque de Berwick de 2 de octubre de 1714 para extrañarlos de los dominios del Rey con el informe de la Regia Junta», reproduïda a BRUGUERA, *Historia del memorable sitio*, p. 367. Una relació de religiosos austriacistes expulsats es troba a Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista, 1713-1747*, Fundació Noguera, Barcelona, 2002. Un exemple d'un pamflet escrit per un clergue austriacista a l'exili és el *Teatro de Desdichas*, publicat a Milà el 1716. Agustí ALCOBERRO, «Una visió de la Guerra de Successió des de l'exili: el Teatro de Desdichas (Milà, 1716)», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 18 (2007), pp. 9-31; Agustí ALCOBERRO, «“Monarquia moderada” i “llibertat de la pàtria”. Notes sobre el pensament polític de l'austriacisme castellà a l'exili», *Pedralbes*, 27 (2007), pp. 173-196. En relació amb el posicionament polític del clergat durant la Guerra de Successió i la seva participació en l'elaboració de pamflets, vegeu: Maria Teresa PÉREZ PICAZO, *La publicística española en la Guerra de Sucesión*, CSIC, Madrid, 1966. Sobre la repressió i la imposició del règim borbònic a Catalunya, es pot consultar, entre d'altres: Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, Rafael Dalmau, Barcelona, 2005; Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1968.

17. AHCB, Reial Audiència, Libro 1º de consultas de la Real Junta, 1714-1715, 6A-II-1, s.f., 17 de maig de 1715. Document citat a TORRAS, *Felip V contra Catalunya*, p. 221. En relació amb Armenter Clusa cal valorar la possibilitat que el marquès del

Els caputxins foren un dels col·lectius més implicats en la causa de l'arxiduc Carles d'Àustria, de manera que no resulta gens inversemblant atribuir l'autoria de *Lealtad Cathalana* a un membre d'aquest orde. Com ha assenyalat Valentí Serra, «en encetar-se el segle XVIII, els religiosos caputxins de Catalunya, pràcticament en la seva totalitat, estaven prou identificats amb els sentiments austriacistes dels estaments populars de casa nostra, fins al punt de poder ser inculpats d'austriacisme extremat».¹⁸

En qualsevol cas, identificar el frare caputxí que es trobava a Cardona el 1714 —de qui el marquès del Poal no diu el nom— no és una feina gens fàcil. De la llarga llista de candidats, n'hem seleccionat uns quants, que exposem tot seguit.¹⁹

En primer lloc, cal parlar dels caputxins que entre els anys 1718 i 1719 —en un context marcat per la Guerra de la Quàdruple Aliança i la campanya protagonitzada pel coronel Pere Joan Barceló, *Carrasquet*— foren expulsats del país per ordre de Felip V, acusats d'austriacistes i desafectes. Entre aquests destaquen dos religiosos de «coneguda virtut» —el qualificatiu emprat pel marquès del Poal per referir-se al caputxí

Poal hagués escrit «religiós caputxino» per despistar i que, en realitat, l'autor del text no fos realment un membre d'aquest orde. En opinió meua, si el marquès ho hagués fet amb aquesta intenció no ho hauria escrit en clau xifrada.

18. Valentí SERRA DE MANRESA, *Els caputxins de Catalunya, de l'adveniment borbònic a la invasió napoleònica: vida quotidiana i institucional, actituds, mentalitat, cultura (1700-1814)*, Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona, 1996, p. 75.

19. Haig d'agrair a fra Valentí Serra, responsable de l'Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya, la seva entusiasta col·laboració en la tasca —gairebé detectivesca, podríem dir— d'intentar identificar el frare caputxí de Cardona. És per aquest motiu que al llarg d'aquest epígraf he utilitzat la primera persona del plural. La recerca de l'autor de *Lealtad Cathalana* ha estat feta també a l'Arxiu Històric Municipal de Cardona, a l'Arxiu Diocesà de Solsona, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (fons notarial de Cardona i Cartes de la Reial Junta de Govern; Ordres del capità general i Cartas, Consultas i Villetes de la Reial Audiència) i a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Consultes de la Reial Junta; Acords de la Reial Audiència i documentació de l'Ajuntament borbònic).

de Cardona—, com foren fra Martí de Barcelona, que va ser empresonat el 1718 per «motius polítics» —bàsicament, per haver malparlat del rei en públic—, i Serafí de Solsona, expulsat el 1719 per motius semblants.²⁰

Encara l'any 1722, el baró d'Huart, corregidor de Girona, va informar el capità general de Catalunya que un tal «padre de Santa Pau del Bulido», frare caputxí del convent de Girona, «en diferentes casas de algunos fanáticos de aquella ciudad (las cuales no faltan), iba esparciendo noticias muy contrarias al Real servicio». La Reial Audiència va recomanar al capità general que sollicités al pare provincial dels caputxins que el frare en qüestió fos traslladat a un altre convent.²¹

Per motius semblants, encaixen dins del perfil la major part dels vint-i-cinc caputxins valencians identificats per fra Basili de Rubí que després de la desfeta d'Almansa, l'abril de 1707, es traslladaren a Catalunya fugint de la repressió borbònica. Entre ells destaca fra Bernadí de València, que se n'anà a Tremp i que, posteriorment, en acabar la Guerra de Successió, fou capturat a Vistabella, a Castelló. Tal com apuntava Basili de Rubí, aquell caputxí valencià «huyó a las montañas y se refugió en la ermita de San Juan Bautista de Peñagolosa, cerca de Vistabella. Fué hecho prisionero». La historiadora Carme Pérez Aparicio ha situat caputxins i franciscans en el primer lloc pel que fa al seu activisme en favor de la causa austriacista al País Valencià. El fet que l'autor de *Lealtad Cathalana* diverses vegades s'adrecés als catalans en tercera persona —com si ell no ho fos— ens fa pensar que pogué ser un

20. SERRA DE MANRESA, *Els caputxins de Catalunya*, p. 75. L'expressió «coneguda virtut», utilitzada pel marquès del Poal en la carta enviada als consellers, no està exempta de significat. Un frare caputxí amb virtut era una persona docta i amb un gran prestigi dins d'aquesta comunitat, ja fos per haver exercit càrrecs o bé per haver escrit amb autoritat sobre alguna matèria. Amb tot, sobre fra Serafí de Solsona cal advertir que en la citada obra de fra Valentí Serra es diu, per error, que fou guardià del convent de Solsona el 1713, cosa que, per la proximitat amb Cardona, l'hauria convertit en un candidat encara més potencial; *Ibidem*, p. 326.

21. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Reial Audiència, Registres, 133, f. 144.

d'aquests caputxins valencians, per bé que també podria tractar-se d'un simple recurs literari.²²

Un altre candidat és fra Josep dels Prats de Rei, que fou nomenat guardià del convent de Figueres en el capítol provincial dels caputxins de Catalunya celebrat a Barcelona el maig de 1713. A mitjan juliol d'aquell any, però, el pare provincial de l'orde es va veure obligat a fer alguns canvis, entre els quals destinar fra Josep dels Prats de Rei a Solsona, ja que el marquès de Brancás, governador borbònic de Girona, va ordenar el seu desterrament. Cal precisar quin deuria ser el motiu?

Por no aver podido permanecer en nuestro convento de Figueres el padre fra Joseph de los Prados del Rey, guardián de aquel convento, por no averle querido admitir el señor comandante de Gerona, y dándole pasaporte para bolverse, se ha determinado que dicho padre fra Joseph de los Prados del Rey fuesse guardián del convento de Solsona.²³

22. Basili de RUBÍ, «Caputxins valencians refugiats a Catalunya durant la Guerra de Successió», *Escritos del Vedat*, 10 (1980), pp. 583-606. Rubí va extreure la informació de la captura de fra Bernadí de València d'una crònica manuscrita conservada a l'Arxiu Provincial dels Caputxins de València. Sobre l'activisme dels caputxins valencians, vegeu: Carme PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València*, Tres i Quatre, València, 2008, p. 356. A més, cal afegir-hi també els caputxins del convent de Múrcia, que a partir de 1705 es convertiren en el principal focus de l'austriacisme murcià, en connexió amb els caputxins de Granada i d'altres parts de Castella; Julio MUÑOZ RODRÍGUEZ, «El austracismo castellano: elección política y movilización social durante la Guerra de Sucesión», *Cuadernos Dieciochistas*, 7 (2006), p. 184. Així mateix, en la llista de religiosos que es van exiliar després de 1714 s'hi trobava Juan Ramos, caputxí de Madrid, que se n'anà a Milà. ALCOBERRO, *L'exili austriacista*, vol. II, p. 38.

23. ACA, Monacals-Universitat, Libro de las resoluciones de la definición de la provincia [de frares caputxins], Volums, 273, f. 81, 15 de juliol de 1713. El nomenament inicial de fra Josep dels Prats de Rei com a guardià de Solsona, fet pel capítol provincial el maig de 1713, es troba recollit a: Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya (APCC), Actas capitulares de la Provincia de la Madre de Dios de Cataluña, Tomo segundo, años 1672-1717, f. 212. En aquest document s'hi pot llegir: «Se ha de advertir que hallándose ya los padres guardianes en sus conventos fue preciso mudar algunos de dichos guardianes en otros conventos [...] por algunos accidentes acaicieron y

El fet que un caputxí de «coneguda virtut» i conviccions austriacistes es trobés tan a prop de Cardona el 1713 el converteix en un candidat amb moltes possibilitats de ser la persona a la qual es referia el marquès del Poal. Tanmateix, resulta estrany que, un cop desterrat al convent de Solsona, fra Josep dels Prats de Rei s'hagués vist amb la necessitat de traslladar-se a Cardona, on no hi havia convent de caputxins. Una explicació plausible és que davant l'amenaça que Solsona fos ocupada per l'exèrcit borbònic, el frare busqués refugi al castell de la vila propera.²⁴

Finalment, el candidat més ben posicionat és fra Bonaventura de Vilafranca, que fou nomenat guardià de Santa Madrona —convent situat aleshores a la muntanya de Montjuïc de Barcelona— en el capítol provincial celebrat el 1713. Es tracta de l'únic dels candidats que es trobava a Barcelona en el temps en què *Lealtad Cathalana* fou redactat.²⁵

enfermedad [...] En dicho año cuyas mutaciones fueron como se sigue. [...] A Joseph de los Prados del Rey en guardián de Solsona, a fray Pedro Pablo de Barcelona [que inicialmente había estado destinado a Solsona] en guardián de Olot».

24. Les possibilitats que un frare caputxí tenia de ser acollit a Cardona eren tres: el convent de Sant Dídac de pares franciscans, que per afinitat amb els caputxins podria ser un lloc on Josep dels Prats de Rei hagués trobat refugi; la parròquia de Sant Miquel de Cardona, o bé, la més probable de totes, la canònica de Sant Vicenç, situada dalt la fortalesa. La relació dels religiosos que es trobaven a Cardona el 1714, en la qual no figura cap frare caputxí, es pot trobar a Francesc SERRA, *Cardona (1705-1714). La resistència a l'interior*, Rafael Dalmau, Barcelona, pp. 17 i 301-304. Cal tenir en compte, però, com assenyala Serra, que la canònica de Sant Vicenç va quedar gairebé derruïda durant el setge de 1711, de manera que els canonges havien de residir al poble. Per aquest motiu, és possible que el caputxí a qui fa esment el marquès del Poal no hagués estat acollit pels canonges, sinó directament pel governador del castell, Manuel Desvall, germà d'aquell.

25. APCC, Llibre 2º de Santa Madrona, f. 2, 5 de maig de 1713. El convent de Santa Madrona fou evacuat en els primers compassos del setge de Barcelona, ja que fou utilitzat pels defensors de la ciutat.

La sortida dels caputxins

El 26 de juliol de 1714, el pare provincial dels caputxins, fra Fèlix de Premià, que residia al convent de Mataró, va enviar una instrucció als guardians dels convents de Sarrià, Arenys de Mar, Calella i Sant Celoni:

Por aver salido algunos religiosos de Barcelona y rezelar no salgan otros, por justos y graves motivos tenemos, a fin de concervarnos en una quietud y sosiego, procurando que no llegue a noticia de seglares, de donde dichos religiosos an venido. A esse fin [...] mandamos [...] que no puedan manifestarse con palabra o escrito directe ni indirecte a persona alguna fuera de la orden que dichos religiosos an salido de Barcelona.²⁶

A banda, el pare provincial va enviar una altra missiva a fra Bonaventura de Vilafranca, que era un dels frares que havia sortit de Barcelona i que, en aquell moment, es trobava al convent de Santa Eulàlia, a Sarrià. En la carta, fra Fèlix de Premià li ordenava no parlar amb ningú i, sobretot, no moure's d'on era:

Por motivos graves que tenemos precisos y necessarios a la quietud y sosiego de la religión de que ningún seglar o otra persona fuera de la religión sepa que VV.CC. [Vuestras Caridades], dicho padre fray Buenaventura de Villafranca, predicador y guardián, fray Ángel, fray Agustín y fray Buenaventura, legos, an salido en estos tiempos de Barcelona [...]. Mandamos a VV.CC., dichos padre fray Buenaventura [etc.], que no pueden manifestar a persona alguna fuera de la orden, directe ni indirecte, con palabra ni escrito de que an salido en estos tiempos de aquella ciudad. Y con el mismo precepto formal de santa obediencia, mandamos que no puedan escribir a religioso alguno de la mesma religión cosas tocantes a dicha ciudad y que se estén recogidos al convento sin salir de él. Y exor-

26. APCC, Manual de despachos extraordinarios de la Provincia de la Madre de Dios de Cataluña, tomo primero, años 1687-1731, Tercer quaderno. Manual de los despachos extraordinarios de la Provincia, empeçando dende el Capítulo que se celebro en el convento de Vique, año 1702 hasta el año 1715, f. 11.

tamos con el mayor encarecimiento que podemos que se abstengan, etiam con los religiosos del mesmo convento que habitan, de hablar en manera alguna de las cosas políticas que passan en aquella ciudad.²⁷

Que aquella situació provocada per alguns frares caputxins era molt greu ho demostra el fet que fins i tot, uns dies després, el pare provincial va informar-ne el duc de Berwick:

A los 6 de agosto de 1714 se escribió la infra escrita carta al Excelentísimo Señor conde Gomecua (íntimo del Excelentísimo señor mariscal duque de Berwich), flamenco, quien cuydava de todas las disposiciones de la cavallería del ejército [...] comunicándole lo que passava y qué havia echo dicho P. R. Provincial, intimando dichos preceptos [...]. Todo lo qual, aviéndose executado, lo aplaudió mucho el Excelentísimo señor duque de Berwich, aviendo tomado dicho señor conde Gomecua las órdenes que devíamos observar, que era el que se quedassen recojidos en los conventos en donde se hallavan sin otra obligación de presentarse.²⁸

La decisió presa pel provincial dels caputxins de comunicar l'afer a Berwick precisament el 6 d'agost té una estreta relació amb l'edicte que el general borbònic va fer publicar aquell mateix dia després d'assabentar-se que els defensors de Barcelona feien circular papers impresos exhortant el poble a revoltar-se. En l'edicte, Berwick ordenava als seus subordinats penjar qualsevol persona sospitosa de sedició i rebel·lia que caigués a les seves mans:

Haviendo llegado a nuestra noticia que de parte de la ciudad de Barcelona se habían esparcido en el paíz algunos papeles perniciosos impresos, solicitando la última ruhina de este Principado y amonestando con ellos a las villas y lugares de él a tomar las armas contra las tropas de las dos Coronas [...] ordenamos y mandamos a todos los comandantes de los puestos y demás oficiales de este ejército, que quantos de dichos sediciosos y

27. *Ibidem.*

28. *Ibidem.*

rebeldes caerán en sus manos [...] manden ahorcarlos al instante sin remisión alguna.²⁹

De tot plegat se'n desprèn que cap a final de juliol de 1714 uns quants frares caputxins que es trobaven a Barcelona havien sortit de la ciutat. Però, per quin motiu ho van fer? Si hem de fer cas a fra Joan Antoni de Barcelona, cronista de Santa Madrona entre els anys 1713 i 1726, la raó no hauria estat altra que la penúria que es vivia dins la ciutat com a conseqüència del setge:

Des de este tiempo [maig de 1714] padecieron mucho nuestros religiosos, por no tener convento dentro el recinto de la plaça y por lo mucho que alcançavan las bombas. Estuvieron en casa Ferrer, en la plaça de Santa Anna, en casa Sembasart los enfermos. En casa del señor duque de Turcis, en la calle Ancha, después en el muelle, en un pinque, y tenían la capilla en el arsenal, formada de mantas, como una tienda. Después en las madres capuchinas, que les dexaron un estrecho lugar. Ubo mucha hambre en Barcelona, y a no ser la buena providencia del Padre guardián y la mucha devoción de los fieles no era possible el mantenerse tantos religiosos, quando muchas personas abastecidas de caudales perecían de hambre. Con todo esto fue preciso minorar la familia en el modo que se pudo, que fue saliendo algunas secretamente por mar, aunque esto era mui peligroso.³⁰

Ara bé, l'enèrgica resposta de fra Fèlix de Premià davant d'aquella situació i, més encara, el fet que fos comunicada al duc de Berwick el mateix dia que aquest havia ordenat la publicació d'un edicte repressiu, ens fan pensar que darrere la sortida d'alguns frares caputxins de Barcelona s'hi amagava la seva participació en la campanya propagandística

29. Fragment de l'edicte del duc de Berwick publicat al camp davant de Barcelona el 6 d'agost de 1714; BC, F. Bon. 15765.

30. APCC, Llibre 2º de Santa Madrona, f. 3v. L'estiu de 1714 el convent de Montcalvari, fora muralles, havia estat ocupat per l'exèrcit borbònic, mentre que el de Santa Madrona l'havien enderrocat els defensors a canonades per evitar que el prenguessin els enemics.

ca organitzada per les autoritats catalanes. En aquelles dates, el Consell de Cent, que aleshores ostentava el poder polític a Barcelona, va desplegar una intensa i gairebé desesperada activitat per tal de cercar el suport de voluntaris arreu del país. El 3 d'agost de 1714, els consellers van adreçar una carta circular a tots els pobles i ciutats de Catalunya exhortant-los a acudir en defensa de la capital, carta que, val a dir, va motivar la contundent reacció de Berwick.³¹

A hores d'ara és difícil esbrinar els motius pels quals fra Bonaventura de Vilafranca i la resta de frares caputxins van sortir de Barcelona, principalment perquè les fonts documentals que ho haurien de reflectir no ho fan o han desaparegut. En qualsevol cas, ens sembla força evident que ho van fer per participar —ja fos per iniciativa pròpia o, pel que considerem més coherent, per indicació del Consell de Cent— en la campanya adreçada a aixecar el país. Per què, si més no, el pare provincial s'hauria d'haver preocupat tant, fins al punt de posar-ho immediatament en coneixement de Berwick?³²

Els caputxins no foren els únics frares que van participar en aquesta campanya. Segons un document elaborat per la Reial Audiència un cop acabada la guerra, ho van fer també alguns destacats franciscans, entre els quals hi havia Jacint Serrat —que el 1714 ocupava el càrrec de pare provincial d'aquest orde—, Rafael Blanch, Francesc Moragues i Francesc Mas. En concret, Serrat i Mas van sortir de Barcelona durant el setge amb la intenció de contactar amb les tropes de l'exterior i visitar els convents de franciscans d'arreu del país:

31. Una còpia de la carta feta publicar pels consellers el 3 d'agost de 1714 es va inserir dins del *Diario del sitio y defensa de Barcelona* del 23 d'agost; ALCOBERRO, CAMPABADAL i CAMPRUBÍ, *El setge de Barcelona*, pp. 299-301.

32. Malauradament, el Registre de Deliberacions del Consell de Cent, conservat a l'AHCB, on hi podria haver alguna menció a la sortida dels caputxins de Barcelona, es torna pràcticament mut entre els mesos d'abril i agost de 1714, fins a interrompre's definitivament el dia 19 d'aquell mes. De la mateixa manera, el dietari del Consell de Cent és també absolutament lacònic respecte a la situació que es vivia a Barcelona cap a final del setge. Pel que fa a les Deliberacions i el Dietari de la Diputació del General, cal dir que en aquest cas no s'han conservat els llibres corresponents a l'any 1714.

Mientras duró el sitio de Barcelona, habiendo quedado Moragas con Blanch dentro la ciudad, salió fuera el padre Serrat, que se hallava actual provincial por elección hecha en tiempo del señor Archiduque, llevando en su compañía al padre Francisco Mas. Y no solamente tuvo correspondencia y comunicación con los sediciosos, sinó que reputándole por disidente a su Magestad nunca quisieron los generales de Francia y singularmente el conde de Fiennes que passasse a visitar los conventos del distrito de Gerona y Ampurdán, que estavan restituidos a la obediencia de su Magestad.³³

És possible que la col·laboració de caputxins i franciscans en la campanya propagandística tingui a veure amb la petició que el Consell de Cent va fer a totes les entitats religioses demanant que participessin en la defensa de la ciutat amb les armes. Sanpere i Miquel, seguint Bruguera, explica que el clergat de Barcelona es reuní el 27 de juliol de 1714 per prendre una decisió en aquest respecte i que, finalment, van donar per resposta que «no podían emplear, y entendían desde luego, más armas que las eclesiásticas». L'endemà, en sengles bans, el portantveus del governador i el conseller en cap de Barcelona feien una crida a la mobilització general, convocant a la guerra tots els homes majors de 14 anys.³⁴

33. Fragment d'un informe elaborat per la Reial Audiència per tal de determinar la idoneïtat dels pares franciscans escollits com a guardians dels diferents convents de Catalunya; ACA, Reial Audiència, Registres, 123, f. 198v, 8 de juliol de 1717.

34. SANPERE, *Fin de la nación*, p. 425. Sobre el paper dels religiosos durant el setge de Barcelona de 1713-1714, vegeu: Agustí ALCOBERRO, «L'Església catalana i el setge de Barcelona de 1713-1714», a C. Boada i I. Brugués, eds., *L'Església a Catalunya durant la Guerra de Successió*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2015, p. 25-42. Agraïxo al doctor Alcoberro que en el seu moment em fes arribar el manuscrit d'aquest article. Una prova interessant de la resposta del clergat a la petició feta pel Consell de Cent es troba en el Llibre de determinacions de Santa Maria del Pi. Segons aquesta font, els representants de les parròquies i convents de Barcelona van resoldre: «que los eclesiàstichs per ningún modo devian ni podian pèndrer las armas materiales, puix las proprias de son estat són las oracions y las llàgrimas». Arxiu de la Parròquia de Santa Maria del Pi (APSMP), B 362, Llibre de determinacions de la comunitat de Santa Maria del Pi, K, 1706-1738, f. 65.

En relació amb el debat sobre si els religiosos van agafar les armes durant el setge de Barcelona, val la pena assenyalar la polèmica que hi hagué arran de la publicació, per part de l'impressor gironí Gabriel Bro, d'un diari que narrava els fets des del punt de vista borbònic. La menció que un frare caputxí havia mort defensant la muralla de Barcelona va motivar la queixa del guardià del convent de Girona, que va aconseguir que el governador d'aquesta ciutat castigues l'impressor i l'obligues a publicar una altra edició del diari, convenientment corregida: «El Sr. Dn. Tiberio Carafa, Governador de aquella plaça, riñió el impresor delante del Padre Guardián, y mandó imprimir otro Diario donde con cláusulas contrarias devolvió el honor a nuestra Orden».³⁵

En resum, de tots els frares caputxins que hem considerat potencials candidats a ser identificats com l'autor de *Lealtad Cathalana*, el principal és fra Bonaventura de Vilafranca. En realitat, es deia Josep Boixadors, havia nascut a Vilafranca del Penedès i era fill d'un tal Pau Boixadors. Va ingressar a l'orde el 1676, dins la qual va progressar de forma remarcable, fins al punt que l'any 1700 actuava com a secretari de la

35. SERRA DE MANRESA, *Els caputxins de Catalunya*, p. 315. El fragment original es troba a APCC, Llibre 2º de Santa Madrona, f. 4. Existeixen, efectivament, dues versions diferents del diari publicat per Gabriel Bro a Girona. En la primera, que porta per títol *Diario del sitio de Barcelona*, s'hi pot llegir el següent: «Los eclesiásticos, assí clérigos como frayles [referint-se als que es trobaven a Barcelona], se señalaron como los demás [en la defensa de la ciutat], y hubo muchos de muertos, de quien los soldados han vendido sus ábitos y despojado en el Campo. Y entre otros se señaló mucho un capuchino, que después de haver cortado dos dedos a un granadero del Regimiento de Artoys, el dicho granadero le mató y haviéndose hecho curar, se fue a despojarle y se llevó sus ábitos, y vino delante el Señor Mariscal vestido con ellos»; Biblioteca Universitària de Barcelona (BUB), C-240/6/14-7, p. 27. L'edició corregida del diari, sense el fragment anterior, va aparèixer sota el títol *Relación diaria del sitio de Barcelona, capital del Principado de Cataluña*; BC, F. Bon. 9011. Sobre aquest diari fet a Girona, vegeu l'edició i els comentaris introductoris que figuren a ALCOBERRO, CAMPABADAL i CAMPRUBÍ, *El setge de Barcelona*. Cal advertir, però, que en el seu moment no vam detectar aquesta diferència entre les dues versions, així com tampoc érem coneixedors de la queixa dels frares caputxins que va motivar la censura del primer dels textos.

província de caputxins de Catalunya. Durant la Guerra de Successió fou nomenat pare guardià dels convents d'Olot (1705), Girona (1707), Valls (1708), Tarragona (1711) i, finalment, de Santa Madrona (1713). Bonaventura de Vilafranca era, per tant, un frare destacat, a més d'un bon coneixedor del país. Possiblement, d'acord amb el seu cognom, podria haver estat, fins i tot, membre d'alguna destacada família austriacista. Va morir a Vilafranca del Penedès el 1735.³⁶

Això no obstant, el fet que no es pugui assegurar al cent per cent que Bonaventura de Vilafranca fos el frare que es trobava a Cardona el setembre de 1714 obliga a ser prudents. Tot i que hagués sortit de Barcelona el mes de juliol d'aquell any i hagués fet un recorregut pel país, no es pot excloure que el frare que es va refugiar a Cardona fos un altre dels molts caputxins austriacistes que hi havia a Catalunya.³⁷

En aquest sentit, hi ha diversos factors que juguen en contra de l'opció de Bonaventura de Vilafranca. Hauria el guardià de Santa Madrona desobeït l'ordre donada pel pare provincial de no moure's del convent de Sarrià, on se suposa que va anar quan sortí de Barcelona el juliol de 1714? O és que, quan l'ordre va arribar a aquell convent, fra

36. Les dades familiars de fra Bonaventura de Vilafranca i l'any del seu ingrés a l'orde figuren a: APCC, Libro de vestición y profesión, f. 98. La seva actuació com a secretari de la província consta en una carta del principal de l'orde a Catalunya, Ambrosi d'Arties; ACA, Monacals-Universitat, Lligalls, 60, s.f., 12 de gener de 1700. Els nomenaments com a guardià dels diferents convents es troben a: APCC, Actes Capitulars, vol. 2, f. 182-215. La data i el lloc de la seva mort consten a APCC, Llibre d'òbits dels religiosos caputxins desta Província de Catalunya, f. 87v. Per a una possible relació de la família de Bonaventura de Vilafranca amb l'austriacisme, vegeu, per exemple, la quantitat de persones amb el cognom Boixadors que s'exiliaren en acabar la Guerra de Successió. ALCOBERRO, *L'exili austriacista*. Que Bonaventura de Vilafranca fos fill de la capital de l'Alt Penedès no sembla, d'entrada, tenir res a veure amb el fet que aquest nom de lloc figuri en el peu d'impremta de *Lealtad Cathalana*.

37. Segons Joan Antoni de Barcelona, cronista del convent de Santa Madrona de 1713 a 1726, a l'inici del setge van abandonar Barcelona uns 50 caputxins, però tot i així n'hi restaren encara uns 45. Molts d'aquests darrers podrien haver sortit de la ciutat el juliol de 1714; APCC, Llibre 2º de Santa Madrona, f. 2v.

Bonaventura ja era fora? Per què s'hauria endut el manuscrit de *Lealtad Cathalana* a Cardona si el més fàcil era fer-lo imprimir a Barcelona? A més de tot això, el fet que no consti enlloc que fra Bonaventura de Vilafranca fos represaliat pel règim borbònic un cop acabada la guerra, ans al contrari, que fos confirmat com a guardià de Santa Madrona l'octubre de 1714, en el capítol provincial celebrat al convent de Sant Celoni, fan dubtar que realment es tracti de l'autor de *Lealtad Cathalana*. Sobre això, cal advertir, però, que aquesta confirmació fou més aviat nominal, ja que, a la pràctica, el govern del convent de Santa Madrona el va assumir fra Pere de l'Arboç.³⁸

Malgrat tot, és possible que, un cop acabada la guerra, els caputxins que es van decantar per l'opció austriacista continuessin gaudint d'una presència destacada dins l'orde. Això és, almenys, el que va succeir en el cas dels franciscans. Una investigació engegada per la Reial Audiència borbònica el 1717 va determinar que, dels 34 frares que aquell any figuraven com a guardians o confessors de monges dels convents de franciscans, només cinc eren manifestament afectes al rei Felip V:

Y en los restantes veinte y nueve sugetos no se halla uno que haya sido afecto y fiel a su Magestad, aunque los diez y nueve puedan tolerarse por no haverse señalado, si solamente corrido en las ideas y opinión común del partido enemigo. Pero los otros diez han sido muy malignantes y de quienes por su mala inclinación y genio deve ahún en la situación presente desconfiarse.³⁹

Entre aquests deu franciscans desafectes al règim borbònic hi havia els pares Jacint Serrat, Francesc Mas, Francesc Moragues i Rafael Blanch, esmentats anteriorment, el darrer dels quals, que en aquell moment ostentava el càrrec de provincial, havia estat desterrat al convent d'Alcanyís, a l'Aragó. La Reial Audiència no va dubtar a recomanar al capità gene-

38. La confirmació de fra Bonaventura com a guardià de Santa Madrona, feta el 26 d'octubre de 1714 a Sant Celoni, consta a APCC, Llibre 2º de Santa Madrona, f. 5. Dec aquesta darrera observació a fra Valentí Serra.

39. ACA, Reial Audiència, Registres, 123, f. 193, 8 de juliol de 1717.

ral de Catalunya, el marquès de Castel Rodrigo, la necessitat de castigar els pares guardians dissidents i de substituir-los per altres de més fidels:

Siendo esta religión [de franciscans] la mas numerosa en Cataluña assí en conventos como en religiosos, que viviendo de limozna contemporizan con los paysanos, y que haviendo seguido la corriente de la plebe cohoperaron con ella en las turbaciones passadas, no solamente en concejos y palabras, sinó también con obras de algunos tan escandalosos que se mezclaron con los sediciosos, importa summamente que el gobierno de los xeffes y prelados prinzipales recayga en los sugetos que en la misma religión se puedan hallar de la mayor confianza, religiosidad y fidelidad a su Magestad y que estos tengan la authoridad que es necesaria para reformar los abusos referidos. Siendo de parecer la Real Audiencia que respeto a los dichos tres padres Serrat, Moragas y Mas se tomasse algun expediente proporcionado y que evite la turbación que estos causan con sus influos a la buena dirección y régimen de esta religión.⁴⁰

Segons l'informe de la Reial Audiència, l'elecció de Rafael Blanch com a pare provincial era el resultat de les conxorxes internes que duïen a terme els seus partidaris:

Los dichos padres Moragas y Mas, coadunados con el dicho padre Jazinto Serrat, último exprovinzial, son los que tienen turbado el buen régimen de los conventos para que nada en ellos se execute sinó solamente lo que influye el padre Blanch, con su continua correspondencia des del convento de Alcañíz de Aragón, en donde se halla confinado.⁴¹

Per tant, d'acord amb el que passava dins la comunitat franciscana, no es pot descartar que entre els caputxins es visqués una situació semblant, cosa que explicaria per què fra Bonaventura de Vilafranca fou confirmat com a guardià de Santa Madrona després del setge de Barcelona. Tampoc es pot descartar que, fruit del context repressiu que es

40. *Ibidem*, f. 199v.

41. *Ibidem*, f. 198.

vivia arreu de Catalunya, restés apartat un temps de la comunitat caputxina per tal d'amagar-se de la persecució borbònica. Fins i tot en el supòsit que fra Bonaventura de Vilafranca fos el caputxí que era a Cardona el setembre de 1714, resulta versemblant que hagués aprofitat les condicions de la capitulació de la fortalesa i hagués partit cap a l'exili. El fet que morís a Vilafranca del Penedès el 1735 no és contradictori amb aquesta idea, ja que altres caputxins exiliats, com, per exemple, Serafi de Solsona, també tornaren anys després i moriren a Catalunya.⁴²

Sorprendre tot el món

En la carta escrita des de Síria el 8 de setembre de 1714, el marquès del Poal explicava als consellers que el text del frare caputxí sobre la «Sagrada Escritura» arribaria a les seves mans el dia 13 d'aquell mes i els demanava que facilitessin els mitjans per tal que el correu que l'havia de portar a Barcelona pogués entrar a la ciutat:

Lo dia 13 [setembre de 1714] las tindre [el text escrit pel caputxí] en mon poder, y aixís podria avisar-me V.E. pera quin dia voldria 12.33.10.15.5.35. [enviar] = 12.33.1.90.35.6.90.7.15.21. [embarcació] per sa seguretat, que importa molt, y és cosa 2.12. [de] = 3.19.38. [Déu] que pasmarà lo món y admirarà a V.E.⁴³

D'aquest fragment en destaca, sobretot, la convicció de Desvalls que, si l'escrit s'arribava a imprimir i a difondre, causaria una gran sen-

42. Francesc de Castellví aporta una relació de 23 voluntaris que des de Cardona van creuar la península per exiliar-se a Portugal. Entre ells hi havia vuit catalans, tres castellans, tres valencians i tres aragonesos. Castellví es refereix a voluntaris que van servir a l'exèrcit, per bé que també hi hauria pogut ser el caputxí que esmenta el marquès del Poal; CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol. 4, p. 452. D'altra banda, en les llistes d'exiliats publicades per Agustí Alcoberro no hi figura el nom de Bonaventura de Vilafranca ni de cap Josep Boixadors; ALCOBERRO, *L'exili austriacista*.

43. AHCB, Consell de Cent, Lletres Comunes Originals, 1714, 1B-X-127, n. 356.

sació arreu d'Europa, cosa que, de nou, el relaciona amb *Lealtad Catalana*, un pamflet clarament pensat per tal d'influir en l'estat d'opinió de les potències internacionals, mostrant que els catalans no mereixien ser considerats uns rebels. És important també fixar-se en la data —el 13 de setembre— en què el manuscrit havia d'arribar a les seves mans. Segons Francesc de Castellví, el marquès del Poal no va assabentar-se de la caiguda de Barcelona fins al dia 14, quan es trobava a Sallent, per la qual cosa és perfectament versemblant que, si va rebre el text el dia abans, l'enviés a la capital. Fins i tot, no es pot descartar que ho fes tot i sabedor de la derrota, ja que no es va rendir oficialment fins que Cardona va capitular, el 18 de setembre.⁴⁴

En qualsevol cas, la carta enviada pel marquès constitueix una prova que els correus i els espies de l'exèrcit català, malgrat el setge, entraven i sortien de Barcelona sense gaire entrebanc, sobretot utilitzant petites embarcacions que aconseguien superar el bloqueig del port. Castellví s'hi va referir, assegurant que l'entrada i sortida de missatgers de Barcelona per mar, sobretot a partir de l'arribada de Berwick, era constant cada nit, cosa que va permetre assegurar la comunicació entre els consellers i els caps de les tropes de l'exterior. En un fragment de l'obra de Castellví es constata aquesta circulació d'informació entre la

44. CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol. 4, p. 272. Amb tot, no es pot descartar que el marquès del Poal fos informat de la fi del setge de Barcelona abans del dia 14 de setembre. Els consellers de Vic, per exemple, ja ho sabien l'endemà, dia 12, cosa que em fa pensar que en altres ciutats importants properes a Sallent, com, per exemple, Manresa o Solsona, la notícia també hi arribés amb celeritat. XEVI CAMPRUBÍ, «La circulació de la informació entre Vic i Barcelona durant la Guerra de Successió», *Ausa*, 174 (2014), pp. 863-889. Val a dir, en aquest sentit, que els jurats de Sabadell informaren el duc de Berwick de la caiguda de Cardona en una carta que aquest rebé el dia 20 de setembre —dos dies després de la capitulació—, abans, fins i tot, de tenir la confirmació dels seus generals. «Sres. míos —responia Berwick des del camp davant Barcelona—, he recevido la carta de V.M. de fecha de oy y les doy muchas grazias de la buena notízia que me dan de Cardona. Estoy esperando la confirmazió de parte del sr. conde de Montemar»; Arxiu Històric de Sabadell (AHS), Correspondència, Cartes del duc de Berwick, AMH 1701, n. 13, 20 de setembre de 1714.

ciutat i la resta del país, així com també la importància que va tenir la difusió d'impresos, com és el cas de la carta que els consellers van ordenar repartir el 30 de juliol de 1714:

Los sitiados, las más de las noches desde que el duque de Berwick había llegado al campo, despachaban avisos al gobernador de Cardona, al marqués de Poal, al general Moragues y coronel Armengol. El día 30 de julio despacharon al alférez don José Postas con cartas para todos los comandantes que corrían por el país, y le encargaron unos pliegos de cartas impresas que la Ciudad escribió a todas las ciudades, villas y lugares de Cataluña. Desembarcó en la costa de Levante [es refereix al litoral català entre Barcelona i França] y en su viaje fue hecho prisionero. Esta favorable suerte de los sitiadores no turbó la idea que los sitiados habían concebido en escribir porque, como todas las noches, despachaban barcos. Las cartas llegaron a los comandantes de los sitiados y las esparcieron por el país.⁴⁵

En el cas del manuscrit del frare caputxí, però, el correu que l'havia de portar a Barcelona a la força es va haver de trobar que el setge ja havia acabat, ja que el marquès del Poal no va disposar l'enviament, com a mínim, fins al dia 13 de setembre. D'aquesta manera, el missatger no degué tenir gaires dificultats a creuar les muralles de la ciutat, fins i tot entrant de forma discreta a través d'algun portal. La meva hipòtesi és que, un cop dins Barcelona, el correu va cercar Rafael Casanova, conseller en cap i, en no trobar-lo —car restava amagat—, va lliurar el document a algun destacat membre del Consell de Cent o de la Vint-i-quatre de guerra, l'organisme que va assumir el govern de la ciutat al final del setge. És en aquest punt que apareix la figura de Salvador de Tamarit, membre de la Vint-i-quatre, que durant els mesos posteriors a la fi del setge de Barcelona va participar en activitats subversives contra el règim borbònic. Per aquest motiu fou arrestat i expulsat de Catalunya l'any 1715, juntament amb els germans Josep i Carles Ribera. El marquès de

45. CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol. 4, p.180. Sobre l'espionatge en ambdós bàndols durant el setge de Barcelona de 1713-1714, vegeu: TORRAS, *Felip V contra Catalunya*, p. 28.

Castel-Rodrigo, capità general de Catalunya, va creure necessari corregir «la desvergüenza y licencia con que se va hablando, no sólo en esta ciudad pero en todo el Principado, sobre las cosas de Estado fomentando cada novedad que ocurre las perversas ideas y esperanzas de los malos».⁴⁶

En els mesos posteriors a l'ocupació de Barcelona, les noves autoritats havien engegat una exhaustiva vigilància sobre alguns individus sospitosos de conspiració, que, segons sembla, es reunien secretament a casa de Tamarit i dels germans Ribera. En un informe del marquès de Castel-Rodrigo es constata quin era el seu *modus operandi*:

He observado muy de cerca sus andamientos e procurado penetrar sus discursos, y assí los unos como los otros se hacen muy sospechosos pues además de que todos estos ocurrentes acuden con frecuencia entre ellos en estas dos casas, no admiten a otro alguno que no sea de su liga, nunca se acompañan ni tratan con ninguno de los buenos [...]. Era preciso tomar alguna providencia para embarazar los efectos de estos conventículos. Lo he ido dilatando porque yo desseava coxer a alguno en falta [...], pero andan tan cautelosos que no es fácil se ofrezca la ocasión y son tan unidos que sus pláticas no se pueden averiguar con certidumbre tal que sirva de prueba.⁴⁷

El capità general de Catalunya considerava prioritària la detenció de Tamarit i els seus companys, a la vegada que es lamentava que moltes de les persones que s'havien mostrat desafectes a Felip V es mogues-

46. Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «El primer capitán general de Cataluña, marqués de Castelrodrigo (1715-1721), y el control del austracismo», a P. Fernández Albaladejo, ed., *Los Borbones. Dinastía y memoria de nación en la España del siglo XVIII*, Marcial Pons, Madrid, 2001, p. 411. Giménez López extreu aquesta informació d'una carta del marquès de Castel-Rodrigo a Manuel Vadillo, secretari de Despatx a la Cort; Archivo General de Simancas (AGS), Gracia y Justicia, leg. 744, 30 de novembre de 1715.

47. Fragment d'una carta del marquès de Castel-Rodrigo, datada a Barcelona el 10 de novembre de 1715. Reproduït a Antoni MUÑOZ i Josep CATÀ, «Les estratègies repressives a la cort de Felip V i la ciutat de Barcelona, 1715-1716», a J. Roca i Albert, coord., *El municipi de Barcelona i els combats pel govern de la ciutat*, Institut Municipal d'Història, Barcelona, 1997, p. 70.

sin per Barcelona amb total llibertat. Per això insistia en la necessitat de tallar de soca-rel aquell moviment conspirador:

Causa summo escándalo a los buenos y aun a los mismos que han sido malos, admiración el que se les dexé passear y comerciar con la libertad que oy tienen. Por otra parte, el bien de la quietud pública prepondera tanto en esta situación de cosas que me parece ace indispensable el procurar establecerla por todos caminos y con la reclusión de don Salvador Tamarit, de los Riveras y de algunos otros (no muchos) que concurren en sus casas y son aun peores que ellos, mas mal intencionados, mas savidos y de mayor séquito, no solo nos aseguraremos de sus personas y malas intenciones, pero se podría quizás entonces averiguar algo mas y escarmentaran en ellos los demás, y se reprimiría la desvergüenza y licencia que se va ablando, no solo en esta ciudad, pero en todo el Principado sobre las cosas del Estado.⁴⁸

De resultes de tot això, la Reial Junta de Govern de Catalunya va determinar que Tamarit i els altres detinguts eren individus «de lo mas perversos de esta nobleza, y que fueron promotores de las passadas turbulencias y temeraria resolución de defenderse en esta plaza». El desembre de 1715 van ser desterrats a diferents ciutats castellanes.⁴⁹

La possibilitat d'una altra revolta era un aspecte que també preocupava les autoritats religioses. Davant la proliferació de la propaganda austriacista, el juny de 1715, el vicari general de Barcelona va fer publicar un edicte en el qual s'instava els feligresos a ser fidels al rei Felip V:

Continua a experimentarse en los ànimos de molts de nostres amats feligresos, una intrínseca repugnancia al legítim y verdader domini de nostre rey y senyor Felip V (que Déu guarde), la qual motiva diferents veus y notícias perniciosas, que se espargeixen, ja en escrits ab papers y cartas, ja

48. *Ibidem*, p. 71.

49. TORRAS, *Felip V contra Catalunya*, p. 239. Més d'un any després, una petició de retorn per part dels tres desterrats fou denegada pel rei Felip V; AHCB, Reial Audiència, Acuerdos, 1716-1741, 6A-I-1, f. 70v, 22 de febrer de 1717.

de paraula y a boca en moltas conversacions y juntas, que únicament tiran a fer reviurer aquellas leves, vanas, aéreas esperanças, no obstant que lo temps haze subministrat y subministre lo continuat desengany de sa in-subsistència, y a fomentar aixís y avivar aquella ciega y temerària passió.⁵⁰

Una de les activitats més visibles del moviment subversiu que existia a Barcelona després de l'11 de setembre de 1714 era la distribució de pasquins. Mateu Bruguera assenyala que era freqüent que apareguessin papers plantats a les cantonades dels principals carrers de la ciutat, com a forma de protesta per la repressió engegada pel govern borbònic. Un d'aquests pasquins, repartit cap a final de 1714, va motivar una infructuosa recerca dels responsables: «Al tener noticia de esto, el gobierno se apresuró en mandar se arrancase dicho pasquín, ofreciendo premios a quien descubriese a los autores, pero nada se pudo descubrir, a pesar de las pesquizas que practicó el gobierno».⁵¹

Que en els mesos posteriors a l'ocupació de Barcelona la circulació de papers sediciosos per la ciutat era un fet ho mostra l'edicte que el marquès de Castel-Rodrigo va manar publicar el març de 1716, amb el qual, entre altres coses, ordenava la confiscació de tota la literatura austriacista apareguda des de l'inici de la guerra:

Como la ciega malicia en las turbaciones que empezaron en el año 1705 dio a la imprenta un sin número de papeles sediciosos, libelos infamatorios, canciones, alegatos jurídicos, poesías, narraciones históricas, baxo varios renombres, indignos de tolerarse. Por tanto, baxo las mismas penas de reos de leza Magestad y arbitrarias según la ocurrencia y circunstancias del caso, ordenamos y mandamos que a persona alguna le sea lícito retener y mantener dichos papeles, libros, quadernos, concernientes a Estado y que por algun sean contrarios al legítimo vassallage y devida obe-

50. Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada. Barcelona 1713-1714*, Empúries, Barcelona, 2014, p. 597. Document conservat a: Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB), Llibre comú, 1710-1716, v. 94, 8 de juny de 1715.

51. BRUGUERA, *Historia del memorable sitio*, p. 376.

diencia de S.M., antes bien dentro del dicho término de los veynte días los devan haver efectivamente entregado al dicho secretario de la Real Junta.⁵²

Encara el maig de 1718, el capità general va ordenar la publicació d'un altre edicte, amb l'objectiu de prohibir els pamflets austriacistes que, segons ell, circulaven per Europa des de feia temps:

Porque ha sido costumbre de[te]stable de los enemigos del Rey nuestro Seños (Dios le guarde) y de los parziales de ellos de todos tiempos y en todas coyunturas formar y esparcir por Europa papeles inciertos e irreverentes a su Real persona, artificiosos, maliciosos, sediciosos y abominables con el solo fin de inquietar y sublevar los ánimos de los vassallos. Y me es preciso por lo tocante a este Principado, en cumplimiento de la obligación que me incumbe, ocurrir al remedio de que semejantes papeles no lleguen a perturbar y a seducir los ánimos de los vezinos y moradores de él, que no penetran ni conozen la malícia y arte que en ellos se encierra.⁵³

Per tot plegat, és molt possible que entre aquests «semejantes papeles» s'hi trobés el pamflet *Lealtad Cathalana*. Per quin motiu, però,

52. AHCB, Reial Audiència, Consultes, Libro tercero de consultas, 1715-1716, 6A.II-3, s.f., 12 de març de 1716. La mesura ordenada pel capità general de Catalunya no degué tenir gaire efecte, ja que el desembre de 1717 va manar la publicació d'un altre edicte en el qual es deia, explícitament, que no s'havia donat «entero cumplimiento a esse general edicto [de març de 1716]»; BC, F. Bon. 10-VI-4/83. Sobre les mesures repressives posades en pràctica pel règim borbònic sobre la impremta barcelonina, vegeu CAMPRUBÍ, «L'impressor Rafael Figueró», p. 499-512, així com també: Xevi CAMPRUBÍ, «La llei d'impremta a la Catalunya moderna (1568-1723)», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 53 (2011), pp. 111-122; Xevi CAMPRUBÍ, «Els efectes de la Guerra de Successió en la impremta catalana», a J. Dantí; X. Gil, I. Mauro, coords., *Actes del VII Congrès d'Història Moderna de Catalunya: «Catalunya, entre la Guerra i la Pau, 1713, 1813»*. Comunicacions, Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona, Santa Eulàlia de Ronçana, 2013, pp. 656-676.

53. ACA, Reial Audiència, Registres, 363, Libros de villetes remitidos por su Excelencia a la Real Audiencia, 1718-1719, f. 24-25, 4 de maig de 1718. Aquest edicte fou publicat el 9 de maig; BC, F. Bon. 10-VI-4/83 (II).

els austriacistes barcelonins haurien fet imprimir clandestinament un escrit polític en el qual es defensaven els drets de Carles III al tron d'Espanya quan aquest, a la pràctica, ja hi havia renunciat i més quan per als catalans la guerra ja estava perduda? L'explicació, en opinió meua, és que fou una qüestió d'honor. El fet que Felip V no hagués acceptat mai els catalans com a enemics, sinó com a rebels —fins al punt, un cop conquerida Barcelona, de no acceptar les banderes dels vençuts i ordenar que fossin cremades públicament—, era, en el context de l'època, una ofensa enorme per a una classe política com la catalana, que històricament havia reivindicat la seva fidelitat a la institució monàrquica. Aquesta era, de fet, l'essència de *Lealtad Cathalana*.⁵⁴

Les acusacions de rebel·lia no eren només una ofensa per a la classe política, sinó també per a la població en general, fins i tot mesos després de la fi del setge. El juny de 1716, per exemple, l'enginyer Pròsper van Verboom, responsable de la construcció de la Ciutadella, va demanar al marquès de Castel-Rodrigo l'aplicació de mesures per evitar les baralles entre els picapedrers catalans i els carreters castellans:

54. El greuge que significava per als catalans rebre el qualificatiu de rebels es constata en el discurs de Ferrer i Sitges davant la Junta General de Braços el 6 de juliol de 1713: «No dec callar los falsos pretextos en què los ministros castellans que tiranisen los indefensos pobles de Castella se serveixen per imbibir perniciosas màximas a aquests senzillos i ignorants habitants, per mantenir-los i acarrear-los més dura l'esclavitud, ab lo encono que com a infecta llavor han sembrat en sos cors lo oprobios caràcter de rebeldes, calificant així nostra constància i la unió en mantenir nostres lleis i privilegis»; ALBAREDA, *Escrits polítics*, pp. 107-108. D'escrits polítics destinats a defensar la lleialtat catalana se n'havien imprès a Barcelona molt abans del conflicte dinàstic que va donar lloc a la Guerra de Successió. Vegeu, per exemple, l'*Escudo de la Verdad*, publicat el 1699 per decisió de la Conferència dels Tres Comuns per demostrar que els catalans havien complert amb el seu deure envers el rei d'Espanya durant el setge de Barcelona de 1697. D'aquest pamflet, Rafael Figueró en va imprimir 6.250 exemplars: CAMPURBÍ, «L'impressor Rafael Figueró», pp. 1088-1091. Sobre la publicació de l'*Escudo de la Verdad*, vegeu també Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva en la política catalana*, Pagès, Lleida, 2008, pp. 82-86.

En las canteras de Monjuy, por la parte de Santa Madrona, trabajan diferentes canteros catalanes y que los carros que van por la piedra son conduzidos por carreteros castellanos, que entre unos y otros han ocurrido ya algunos desórdenes, y que últimamente hubo heridos de una parte y de otra, por haverse entre ellos maltratado, originada la pendencia de haver los carreteros tratado de reveldes a los canteros.⁵⁵

En el context que es vivia a la Barcelona ocupada resulta molt versemblant, doncs, que Salvador de Tamarit, o qualsevol altre membre de l'antic i dissolt govern de la ciutat a qui hagués pogut arribar la carta del marquès del Poal, s'hagués ocupat, ja fos en persona o a través d'algú altre implicat en el moviment subversiu, de fer arribar el manuscrit d'un pamflet com *Lealtad Cathalana* —que, cal recordar-ho, negava la condició de rebels dels catalans— a una de les impremtes de la ciutat.

L'impressor més austriacista

La indústria editorial catalana —bàsicament la barcelonina— va experimentar un gran creixement al llarg del darrer quart del segle XVII, fins al punt que el 1700 hi havia a la capital un total de dotze impremtes que treballaven simultàniament, el major nombre registrat en la història d'aquest ofici fins a aquella data. Si bé durant els primers anys de la Guerra de Successió aquesta xifra es va mantenir més o menys estable —amb la desaparició d'un sol taller—, el setge de Barcelona de 1713-1714 va comportar un veritable daltabaix, ja que en aquest període només ha quedat registrada l'activitat de tres impremtes: les de Rafael Figueró, Francesc Guasch i el llibreter Joan Pau Martí.⁵⁶

55. ACA, Reial Audiència, Registres, 361, Libros de villetes remitidos por su Excelencia a la Real Audiencia, 1716-1717, f. 28-28v, 16 de juny de 1716.

56. Sobre l'evolució del nombre d'impremtes a Barcelona entre 1652 i 1715 i l'impacte que la Guerra de Successió va tenir en aquest ofici, vegeu: CAMPRUBÍ,

D'aquests tres tallers, el de Rafael Figueró era el que, d'antuvi, tenia més opcions de rebre l'encàrrec d'imprimir propaganda austriacista per part del govern de la ciutat. El fet que Figueró gaudís, des de 1706, del títol d'impressor reial a Catalunya, que li atorgà Carles III, i fos també l'«estamper» de la Diputació del General i del Braç Militar, el situava en una posició d'avantatge. Per això, a banda de ser el responsable de l'edició del *Despertador de Cathalunya* i del *Crisol de fidelidad*, ho fou també del *Diario del sitio i defensa de Barcelona*, l'òrgan oficial del govern durant el setge de 1713-1714. A més, al llarg de la Guerra de Successió, Figueró va donar mostres d'un fervorós austriacisme, almenys sobre el paper, a través de dedicatòries a l'inici d'algunes de les obres que va editar. Un exemple es troba en l'extensa relació publicada el 1708 amb motiu de l'arribada de la reina Elisabet Cristina de Brunsvic i del seu casament amb el rei Carles a Santa Maria del Mar.⁵⁷

Amb tot, no es pot menystenir el paper del llibreter Joan Pau Martí, que ostentava l'ofici d'estamper de la Ciutat, és a dir, del Consell de Cent. La carta adreçada a les confraries de Barcelona que el marquès del Poal va enviar als consellers a començament del mes d'agost de 1714 fou, de fet, publicada per Martí. De la mateixa manera, d'aquest taller sortí, cap a final de 1713, el pamflet *Respuesta de un aragonés*, així com també, l'abril de 1714, la còpia rebuda pels consellers de les cartes imperials enviades des de Viena als Tres Comuns. Per tant, la impressió d'un escrit que hagués arribat a mans d'algun antic conseller o membre de la Vint-i-quatrena després de l'11 de setembre també podia haver estat encarregada a Joan Pau Martí.⁵⁸

«L'impressor Rafael Figueró», pp. 51-62 i 471-512; CAMPRUBÍ, «Els efectes de la Guerra de Successió».

57. *Breve relación de el feliz viage de la Reyna nuestra Señora Doña Isabel Christina de Brunswich y Vuolfenbuttel...*, BC, F. Bon. 594.

58. *Còpia de una carta escrita per lo Illustre Marquès del Poal...* BC, F. Bon. 12212; *Respuesta de un aragonés a un amigo suyo en Barcelona sobre la defensa de Cataluña, resuelta por sus Braços en 6 de julio de 1713*. BC, F. Bon. 12771; *Copia de las reals cartas*

Sens dubte, l'impressor que va publicar *Lealtad Cathalana* de forma clandestina era molt conscient del risc, ja que en una ciutat petita com Barcelona, amb pocs tallers en comparació amb els grans centres editorials europeus, era complicat publicar res sense que els professionals del sector coneguessin el lloc d'on havia sortit. Els oficials d'una determinada impremta coneixien molt bé el material tipogràfic que utilitzaven les altres, ja que la mobilitat laboral era elevada i els treballadors tan aviat eren contractats en una banda com en una altra. Un exemple d'això l'ofereixen les declaracions que diversos oficials impressors de Barcelona van fer en el marc d'un plet celebrat a la Reial Audiència el 1685. En resposta a una pregunta del jutge, Josep Puig, jove impressor, va contestar, en la mateixa línia que altres testimonis, que tots els oficials sabien la feina que es feia a la ciutat, per «dir-se uns ab altres en quinas casas han treballat y treballan y quinas obras se han fetas y fan en aquellas». ⁵⁹

Els impressors barcelonins que en algun moment van invertir en la foneria de tipus, ja fos en solitari o formant societats, fabricaven lletra per a les seves respectives impremtes, però també per a vendre-la als seus competidors. De la mateixa manera, els propietaris més adinerats, amb capacitat econòmica per a renovar el material més sovint, venien la lletra usada, generalment vella i gastada, als impressors amb menys recursos. En el cas que la lletra fos d'importació, moltes vegades era adquirida per diferents impressors a un mateix fonedor, generalment de ciutats com Tolosa de Llenguadoc, Lió o Venècia, de manera que el disseny de la lletra utilitzada en molts dels tallers de Barcelona acostumava a ser idèntic. ⁶⁰

escritas per las S.C.C. y reals magestats del Rey y Reyna Nostres Senyors (...) al Consistori dels Senyors Concellers de la Ciutat de Barcelona als 28 de mars 1714. BC, F. Bon. 3145.

59. Declaració de Josep Puig, jove impressor, feta a la Reial Audiència el 4 d'abril de 1685; ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12.772, s.f.

60. Alguns exemples de compravenda, importació i fabricació de tipus de lletra a Barcelona es troben a CAMPRUBÍ, «L'impressor Rafael Figueró», pp. 385-397. Sobre la foneria de tipus, vegeu també: Josep Maria MADURELL, «Antiguos fundidores de

Per aquesta raó, identificar l'impressor d'un document a través de l'anàlisi tipogràfica s'ha de fer amb moltes prevencions. Una metodologia que pot resultar fiable consisteix a comparar impresos publicats en dates molt properes. En el cas de *Lealtad Cathalana*, una opció és confrontar alguns dels seus elements tipogràfics amb altres de semblants que figuren en algunes obres publicades durant el setge de 1713-1714. Seguint aquest criteri, he comparat la lletra «A» que apareix en la frase «defenderos hasta morir», a la pàgina 51 del pamflet (figura 1), amb la que figura també en el títol d'una gasetta publicada per Rafael Figueró el juny de 1714, amb el nom de *Noticias generales de Europa* (figura 2). A continuació es pot constatar la semblança entre els tipus de lletra que apareixen en un imprès i en l'altre.⁶¹

letras en Barcelona», *Gutenberg Jahrbuch*, 1970; Albert CORBETO, *Tipos de imprenta en España*, Campgràfic, València, 2011, pp. 75-77. Sobre els tipus de lletra més utilitzats a l'època, vegeu: Albert CORBETO, *Especímenes tipográficos españoles. Catalogación y estudio de las muestras de letras impresas hasta el año 1833*, Calambur, Madrid, 2010; Albert CORBETO i Marina GARONE, *Història de la tipografia. L'evolució de la lletra des de Gutenberg fins a les foneries digitals*, Pagès, Lleida, 2012.

61. *Noticias generales de Europa, publicadas en Barcelona, dia 22 de junio de 1714*; BC, F. Bon. 709. Aquesta «A» apareix en multitud d'obres publicades per Figueró al llarg dels anys de la seva activitat. Per exemple, es troba també en el peu d'impremta del pamflet titulat *Crisol de fidelidad*, publicat per Figueró el 1713; BC, F. Bon. 9008. Un càlcul aproximatiu indica que tant *Lealtad Cathalana* com les *Noticias generales* foren impreses en el mateix cos de lletra, en aquest cas en l'anomenat breviar —que es correspon als 9 punts en l'escala de Didot—, una mida molt comuna a la Barcelona de l'època i que apareix en la relació de lletreria de pràcticament tots els inventaris de béns dels impressors. Cal advertir, però, que, a pesar de l'ajut del tipòmetre, la identificació dels cossos de lletra en impresos antics és complexa, ja que si el batidor i el premsista no eren gaire destres, l'excés de tinta o de pressió, o bé una incorrecta humidificació del paper, podien comportar que l'empremta fos lleugerament més gran que la mida del tipus original. En aquest sentit, a més de les obres d'Albert Corbeto esmentades anteriorment, han estat de gran utilitat: Philip GASKELL, *Nueva introducción a la bibliografía material*, Trea, Gijón, 1999; Charles ENSCHEDÉ, *Typefoundries in the Netherlands from the fifteenth to the nineteenth century. A history based mainly on material in the collection of Job. Enschedé en Zonen at Haarlem*, Stichting Museum Enschedé, Haarlem, 1978.

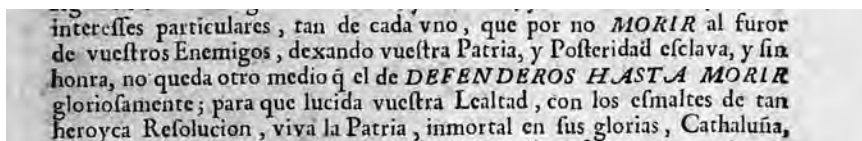

FIGURA 1. *Lealtad Cathalana...*, BC, F. Bon. 703, p. 51.

FIGURA 2. *Noticias generales de Europa, publicadas en Barcelona, dia 22 de junio de 1714.* BC, F. Bon. 709, p.1.

Un disseny de caixa alta molt semblant s'observa en la paraula «privilegio», tal com apareix a la pàgina 51 de *Lealtad Cathalana* (figura 3) i en el colofó de les *Noticias generales* (figura 4).

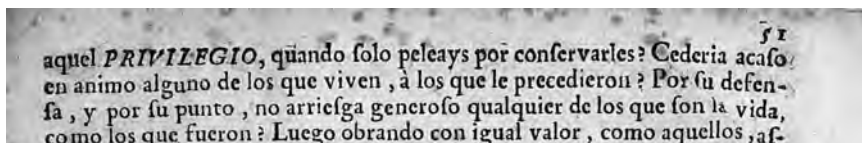

FIGURA 3. *Lealtad Cathalana...*, BC, F. Bon. 703, p. 51.

Haig d'agrair al desaparegut Josep Maria Pujol que en el seu moment em fes arribar una còpia d'alguns capítols d'aquestes obres, fonamentals per a una correcta identificació dels tipus de lletra utilitzats a l'època de la premsa manual. Així mateix, agraeixo també a Albert Corbeto, especialista en tipografia antiga, el seu ajut en aquest exercici comparatiu.

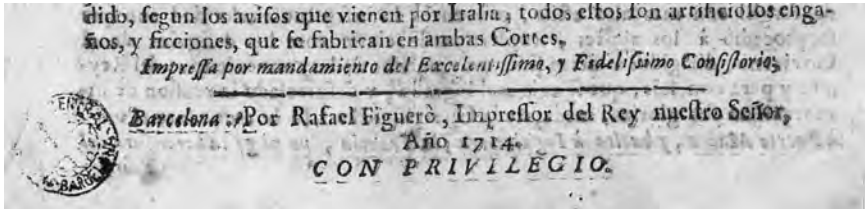

FIGURA 4. *Noticias generales de Europa*, publicadas en Barcelona, dia 22 de junio de 1714. BC, F. Bon. 709, p.4.

Altres particularitats similars s'observen comparant els tipus utilitzats per Figueró per escriure el seu cognom al peu de les *Noticias generales* publicades el juny de 1714 (vegeu la figura 4) amb la forma amb què fou compost el mot «Figueró» a la pàgina 9 de *Lealtad Cathalana* (figura 5), per referir-se a aquest indret del Vallès, precisament d'on era originària la família de l'impressor.

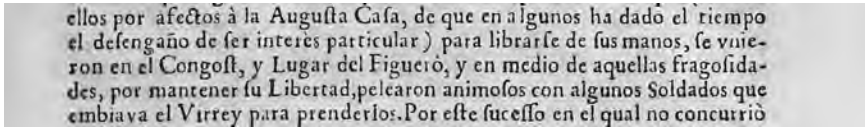

FIGURA 5. *Lealtad Cathalana...*, BC, F. Bon. 703, p. 9.

En altres impresos publicats per Figueró al llarg del setge de Barcelona es detecten també similituds amb *Lealtad Cathalana*. Un exemple n'és la «Q» utilitzada en la conjunció «que» a principi d'algunes frases, tant en aquell pamflet com en el *Despertador de Cathalunya*, imprès per Figueró el 1713. Vegeu, per exemple, aquest «que» tal com apareix a les pàgines 24 i 32 dels dos pamflets, respectivament (figures 6 i 7).

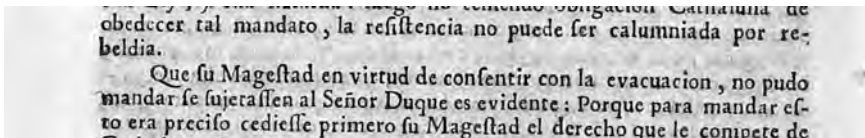

FIGURA 6. *Lealtad Cathalana...*, BC, F. Bon. 703, p. 24.

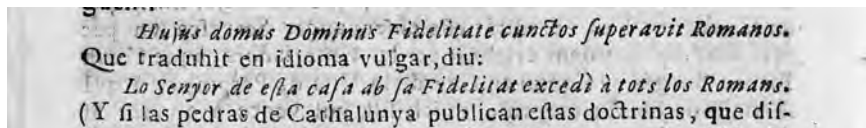

FIGURA 7. *Despertador de Cathalunya...*, BC, F. Bon. 656, p.32.

Pel que fa als elements xilogràfics, l'element més destacat de la portada de *Lealtad Cathalana* és una imatge de l'anomenada «salamandra en flames», un animal llegendari que apareix sovint en l'imaginari del barroc. El motiu pel qual l'impressor va escollir aquesta imatge podria estar relacionat amb el seu significat, que, segons algunes fonts, seria el de «la fe que mai pot ser destruïda», una interpretació, val a dir, que encaixa amb l'actitud dels defensors de Barcelona el 1714. Ara bé, al meu parer, l'explicació és molt més simple i respon al fet que en el títol de *Lealtad Cathalana* apareix la paraula «llamas» (figura 8).⁶²

El gravat de la salamandra en flames —idèntic al de *Lealtad Cathalana*— és present en una obra de jurisprudència portuguesa publicada a Barcelona per Gabriel Graells i Gerard Dòtil cap a final del segle XVI. Posteriorment, aquests impressors la van utilitzar en l'edició de 1603 de les Constitucions aprovades a les Corts de Barcelona de 1599, així com també en una obra del frare predicador Esteban Méndez, editada el 1606. En tots els casos —també en el de *Lealtad Cathalana*—, el gravat està encapçalat per una divisa amb la inscripció «Virtuti sic cedit invidia», que es pot traduir com «Així l'enveja cedeix a la virtut».⁶³

62. La salamandra en flames fou escollida com a emblema pel rei Francesc I de França, que regnà al segle XVI. Sobre el significat i la utilització d'aquesta imatge en la literatura del barroc, vegeu, principalment, les obres següents: José Julio GARCÍA ARRANZ, «La salamandra: distintas interpretaciones gráficas de un mito literario tradicional», *Norba*, 10 (1990), pp. 53-68; Mario PRAZ, *Imágenes del Barroco. Estudios de emblemática*, Siruela, Madrid, 1989.

63. *Decisiones Supremi Senatus Regni Lusitaniae*, BUB, XVI-3251; *XII libros de la dignidad altissima de la Virgen...*, BUB, XVII-2589; *Constitucions fetes per la S.C.R. Magestat del Rey don Phelip Segon...*, f. 19, ACA, Reial Patrimoni, Batllia General de Catalunya, Volums, 551. Francisco Vindel va considerar —erròniament, al meu parer—

FIGURA 8. *Lealtad Cathalana...*,
BC, F. Bon. 703.

FIGURA 9. *Relacion verdadera embiada desde Napoles...*,
BC, F. Bon. 8956.

Uns anys després, el motlle xilogràfic que contenia la imatge de la salamandra en flames va anar a parar al taller d'Esteve Liberós, antic soci de Gabriel Graells. D'aquesta manera, el gravat va aparèixer en una notícia publicada en aquella impremta el 1632, en què es narrava una erupció que va tenir lloc a la muntanya de Somma, prop del volcà Vesuvi. La salamandra en flames, molt probablement, fou utilitzada per Liberós per la relació de la imatge amb el foc (figura 9).⁶⁴

que la salamandra en flames era la marca dels impressors Graells i Dòtil. Francisco VINDEL, *Escudos y marcas de impresores y libreros en España durante los siglos XV a XIX (1485-1850)*, Orbis, Barcelona, 1942, pp. 311-312.

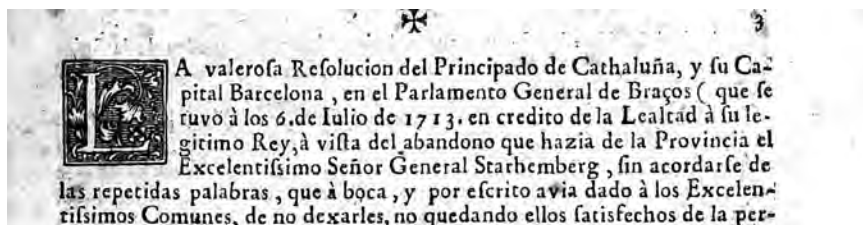
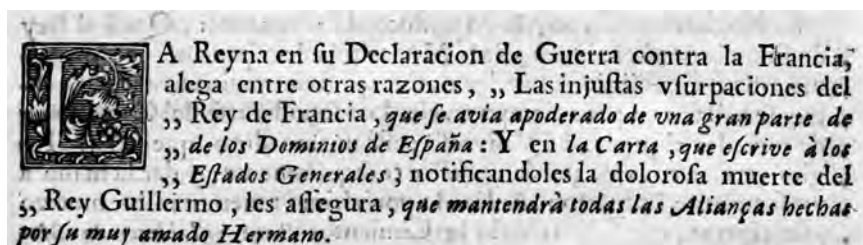
64. *Relacion verdadera embiada desde Napoles a vn cavallero desta ciudad, dándole cuenta del espantoso incendio de fuego que ha sucedido en la montaña de Zoma, que está dos leguas poco mas o menos de la dicha ciudad de Nápoles y los terremotos que en ella han sucedido y el daño que ha causado*; BUB, C-249/5/9-60.

Amb el temps, el material tipogràfic que hi havia al taller d'Esteve Liberós va anar passant, fruit de les successives donacions i compravendes, a mans d'altres impressors. Així, després de la mort de Liberós, la seva vídua va lliurar els estris d'imprimir en concepte de dot a Gabriel Nogués, també impressor, amb qui va contraure noves núpcies el 1634. En morir Nogués, la impremta fou adquirida per Pere Joan Dexen, un altre dels impressors barcelonins de la primera meitat del segle XVII. Posteriorment, el 1650, la vídua de Dexen va vendre tot el material al metge Miquel Delmunts, que, al seu torn, el 1668 va fer el mateix amb Rafael Figueró, el seu nebot. Amb gairebé tota seguretat es pot afirmar, per tant, que el motlle xilogràfic amb el dibuix de la salamandra en flames que havia format part de les impremtes de Gabriel Graells i Gerard Dòtil i d'Esteve Liberós va anar a parar a casa de Rafael Figueró, on encara es trobava el 1714.⁶⁵

Una altra de les xilografies que figura a *Lealtad Cathalana* és la caplletra utilitzada al començament del primer paràgraf. Es tracta d'una lletra «L» que pertany a una sèrie que apareix en nombroses obres sortides del taller de Rafael Figueró. Com es pot comprovar en els fragments reproduïts a continuació, aquesta «L» es troba a l'inici del text de *Lealtad Cathalana* (figura 10) i també en un altre pamflet publicat per aquest impressor el 1712 amb el títol *Reflexiones sobre la presente negociación de paz hechas por un verdadero inglés* (figura 11).⁶⁶

65. El lliurament de la impremta per part de Mariàngela Liberós a Gabriel Nogués figura a: AHPB, Antoni Seguí, Divuitè manual, 625/18, f. 166-167, 16 d'abril de 1634. La compra de la impremta Dexen per part de Miquel Delmunts es troba a: AHPB, Bartomeu Plea, Sisè manual, 718/9, f. 225-227v, 22 de febrer de 1650. En aquest document hi consta també que aquell any la vídua Dexen devia encara 150 lliures a la vídua de Gabriel Nogués per la compra de la impremta d'aquest darrer. La venda feta per Delmunts a Rafael Figueró a: AHPB, Josep Quatrecaes i Sala, Dinovè manual, 742/34, f. 3v-5v, 27 de maig de 1668.

66. *Reflexiones sobre la presente negociación de paz hechas por un verdadero inglés en últimos del año 1711. Traducidas del inglés en francés y del francés en español, publicadas en Barcelona este presente año de 1712.*; BC, F. Bon. 2165.

FIGURA IO. *Lealtad Cathalana...*, BC, F. Bon. 703, p. 3.FIGURA II. *Reflexiones sobre la presente negociación de paz...*, BC, F. Bon. 2165.

L'anàlisi de la tipografia i la xilografia permet concloure que *Lealtad Cathalana* fou imprès a Barcelona per Rafael Figueró. Tenint en compte que per compondre i tirar una obra d'una cinquantena de pàgines en quart era necessari —en funció dels recursos humans destinats— un temps mínim d'una setmana, aproximadament, és possible que el pamflet comencés a circular a partir de finals de setembre de 1714.

Conclusions

Els arguments exposats en aquest article permeten sostenir que el pamflet *Lealtad Cathalana* fou publicat a Barcelona amb posterioritat a l'11 de setembre de 1714. El fet que fos imprès clandestinament en una ciutat ocupada per l'exèrcit borbònic indica que el moviment austriacista que va sobreviure a la desfeta estava, malgrat la repressió, més organitzat del que pugui semblar. Si bé ja hi havia coneixement de les reunions clan-

destines que se celebraven a casa de destacats austriacistes com, per exemple, Salvador de Tamarit, o bé de la circulació de pasquins, la impressió i difusió d'un text polític en un context com el que es vivia després de la derrota suposa un salt qualitatiu, ja que requereix un grau d'organització molt més elevat. Aquest treball, a més, aporta nous detalls sobre el funcionament de l'espionatge i de la comunicació entre la Barcelona assetjada i l'exèrcit que els defensors de la ciutat van enviar a recórrer el país durant el setge de 1713-1714.

La tesi desenvolupada al llarg de l'article se sustenta en uns quants fets, com són, en primer lloc, l'existència d'una carta escrita pel marquès del Poal poc abans de la caiguda de Barcelona en la qual assegura que un frare caputxí resident a Cardona havia escrit un text favorable a la causa catalana. La participació de caputxins i franciscans en la campanya propagandística es troba, d'altra banda, fora de tot dubte. Així mateix, és un fet inqüestionable que l'activitat dels partidaris de l'arxiduc Carles d'Àustria es va mantenir a pesar de l'ocupació borbònica. Finalment, ha quedat provat que *Lealtad Cathalana* fou imprès a Barcelona per Rafael Figueró. L'única hipòtesi que resta per validar és el fil que uneix tots aquests elements. Malauradament, és molt probable que aquesta connexió no pugui ser mai demostrada, ja que, tractant-se d'un afer relacionat amb l'espionatge i la clandestinitat, difícilment apareixerà un document que expliqui el procés amb detall. En qualsevol cas, no hi ha dubte que aquest article conté l'explicació més argumentada, documentada i versemblant sobre la gènesi i la publicació de *Lealtad Cathalana* feta fins ara.